МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ДОЛЖЕНКО КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ

УДК 342.51

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **КАЗАНЧУК Ірина Дмитрівна**, Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри адміністративної діяльності поліції.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор **АРІСТОВА Ірина Василівна**, Сумський національний аграрний університет, завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права;

кандидат юридичних наук **РІЗАК Михайло Васильович**, помічник-консультант Народного депутата України (Верховна Рада України).

Захист відбудеться 23 грудня 2016 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 19 листопада 2016 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради **Л. В. Могілевський**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні процеси державотворення, інтенсивне зростання обсягу інформаційних потоків, стрімке поширення інформаційно-комунікаційних технологій позитивно сприяли розвитку процесу інформатизації українського суспільства і виникненню у зв'язку з цим нових суспільних відносин, що регулюються нормами не лише адміністративного, а й інформаційного права. Проте, незважаючи на тенденцію інтеграції України до міжнародної інформаційної правової системи, на сучасному етапі нагальним є вирішення завдань щодо одночасного забезпечення інформаційної безпеки на рівні держави й регіонів, що обумовлено зростанням кількості викликів і загроз національним інтересам, масштабів правопорушень, що вчиняються в інформаційному просторі внаслідок військової агресії на сході України та інформаційно-психологічної війни проти Української держави.

Відповідно до Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» підтримання належного стану інформаційної безпеки регіону визнано важливою умовою ефективного виконання органами державної влади функцій щодо захисту прав та свобод людини і громадянина, зміцнення національної безпеки держави. Проте аналіз чинного законодавства України, яке регулює відносини в інформаційній сфері, вказує на те, що сьогодні важливого значення набуває вироблення та закріплення у відповідних нормативно-правових актах понятійного апарату, який би розкривав зміст інформаційної безпеки як правової категорії, враховував би одночасно його загальнодержавний та регіональний аспекти. Вирішення цього питання має важливе практичне значення, оскільки правильне тлумачення інформаційної безпеки як складової національної безпеки України дозволить більш чітко розкрити основні функції органів державної влади та місцевого самоврядування, які вони уповноважені реалізовувати як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

Різним аспектам правового регулювання відносин в інформаційній сфері, особливостей формування і реалізації державної внутрішньої та зовнішньої інформаційної політики присвячено праці багатьох учених, а саме: В. Б. Авер'янова, С. С. Алексєєва, І. В. Арістової, М. І. Ануфрієва, О. М. Бандурки, О. І. Безпалової, А. І. Берлача, Ю. П. Битяка, І. Л. Бачило, К. І. Бєлякова, В. М. Богуша, О. П. Гетманець, С. М. Гусарова, С. Ф. Денисюка, І. Д. Казанчук, Р. А. Калюжного, Н. І. Ковальової, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова,

А. Т. Комзюка, В. О. Копилова, Б. А. Кормича, І. Ю. Крегула, В. А. Ліпкана, К. Б. Левченко, О. І. Миколенка, О. М. Музичука, В. Я. Настюка, М. В. Резака, О. Ю. Синявської, В. В. Сокуренка, В. В. Ткаченко, А. Фердросса, Ч. Хайда, В. В. Шамрая, Д. В. Шпенова, О. К. Юдіна, Х. П. Ярмакі та ін. Проте більшість наукових праць з цього питання присвячені дослідженню окремих аспектів організації й правового забезпечення систем захисту інформації, з'ясуванню сутності інформаційної безпеки держави і суспільства крізь призму забезпечення національної безпеки держави або розглянуті в контексті діяльності правоохоронних органів в інформаційній сфері. Наразі практично відсутні комплексні наукові дослідження, присвячені визначенню особливостей адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки на рівні регіону. Поза увагою вчених залишаються й питання, які стосуються оптимізації форм і методів діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки регіону в умовах, коли в Україні відбуваються процеси децентралізації та інтеграції у європейський інформаційний простір.

Таким чином, необхідність уточнення окремих питань забезпечення інформаційної безпеки на державному та регіональному рівнях, недостатність комплексних наукових розробок з цієї проблематики, недосконаліть адміністративно-правового регулювання у досліджуваній сфері обумовлюють актуальність комплексного дослідження особливостей адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14-10; пп. 1.1, 6.4, 9.1, 9.3 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23.02.2016 р., тем науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Харківського національного університету внутрішніх справ: «Законотворча та законодавча діяльність в Україні» (номер державної реєстрації 0113U008189), «Реалізація та удосконалення адміністративного законодавства України» (номер державної реєстрації 0113U008197).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу існуючих наукових підходів, законодавства України і практики його реалізації, закордонного досвіду визначити сутність та особливості адміністративно-правового

забезпечення інформаційної безпеки регіону, сформулювати пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки як на загальнодержавному, так і регіональному рівні.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

– з'ясувати місце і значення інформаційної безпеки в системі забезпечення національної безпеки України;

– надати характеристику інформаційної безпеки регіону;

– опрацювати поняття та структуру адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційної безпеки регіону;

– виявити особливості нормативно-правового регулювання забезпечення інформаційної безпеки регіону;

– охарактеризувати систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України та її регіонів;

– визначити форми адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності та інформації в мережі Інтернет;

– узагальнити міжнародний досвід забезпечення інформаційної безпеки регіону та визначити можливості його використання в Україні;

– виробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення нормативно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки регіону в умовах зростання викликів та загроз в інформаційній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які формуються у сфері забезпечення інформаційної безпеки на регіональному рівні.

Предмет дослідження становить адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки регіону.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність методів і прийомів наукового пізнання, комплексне застосування яких дозволяє досліджувати проблеми з одночасним врахуванням їх соціального змісту і юридичної форми. У роботі використано діалектичний метод, що дозволило з'ясувати ключову роль інформаційної безпеки як важливої складової національної безпеки України (підрозділ 1.1). Застосування методу сходження від абстрактного до конкретного дозволило проаналізувати та вдосконалити понятійний апарат (підрозділи 1.1–1.3, 2.3). За допомогою системно-структурного та системно-функціонального методів визначено систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в Україні, структуру адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційної безпеки держави та регіону, розкрито зміст форм адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності та інформації в мережі Інтернет (підрозділи 1.3, 2.1–2.3). Використання

порівняльно-правового методу дозволило окреслити шляхи удосконалення нормативно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки регіону, проаналізувати зарубіжний досвід забезпечення інформаційної безпеки та визначити можливості його використання в Україні (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2). Методи документального та статистичного аналізу було використано під час роботи з офіційно-статистичними матеріалами, що стосуються діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки регіону (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії управління, загальної теорії держави і права, адміністративного права, інформаційного права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дослідження є Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають правові засади забезпечення інформаційної безпеки в Україні. У ході дисертаційного дослідження було використано також проекти нормативних актів та законодавство низки зарубіжних країн, досвід яких щодо правового регулювання та організації діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки як загальнодержавного, так і регіонального рівня може бути впроваджено в Україні. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності регіональних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, статистичні матеріали, політико-правова публіцистика.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень наук адміністративного та інформаційного права визначити особливості адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону та сформулювати авторське бачення шляхів його удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– сформульовано визначення інформаційної безпеки регіону як невід'ємної складової національної безпеки України, під якою запропоновано розуміти такий стан інформаційного середовища адміністративно-територіального утворення певного рівня, при якому забезпечується захищеність життєво важливих інтересів та інформаційних потреб державних та регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, інституцій громадянського суспільства та окремих громадян, враховуються внутрішні і зовнішні інформаційні загрози ефективному

функціонуванню регіону як територіальної частини держави, вживаються заходи щодо їх недопущення або мінімізації їх негативних наслідків, зокрема щодо забезпечення належного функціонування інформаційного простору регіону, захисту населення регіону від негативного інформаційного впливу;

– здійснено класифікацію суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки регіону, які з урахуванням характеру завдань, що стоять перед кожним із суб'єктів, та зважаючи на їх правовий статус, запропоновано поділити на дві групи: державні (загальні та спеціальні) та недержавні суб'єкти; розкрито основні напрями діяльності зазначених суб'єктів;

– визначено поняття адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційної безпеки, під яким запропоновано розуміти систему адміністративно-правових та інформаційних засобів, основні елементи якої знаходяться у постійній взаємодії з метою здійснення цілеспрямованого впливу на суспільні відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки, протидії інформаційним загрозам та викликам, усунення їх наслідків, що власне і зумовлює її дієвість та ефективність;

удосконалено:

– визначення низки понять, які дозволяють скласти комплексну характеристику адміністративного забезпечення інформаційної безпеки регіону, зокрема: «інформаційна система», «адміністративно-правове забезпечення», «безпека інформаційної мережі регіону», «форми адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки», «інформаційна війна», «Інтернет-видання»;

– підхід до з'ясування системи державних суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки регіону, яка має поділ на три групи: органи управління системою інформаційної безпеки регіону; органи виявлення (моніторингу) зовнішніх та внутрішніх загроз забезпеченню інформаційній безпеці регіону; органи протидії інформаційним війнам та загрозам в інформаційній сфері;

– розуміння правових засад забезпечення інформаційної безпеки регіону як сукупності правових норм, що визначають завдання, функції та повноваження відповідних суб'єктів (органів державної влади, що функціонують як на загальнодержавному, так і регіональному рівні, органів місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства), встановлюють ключові засади організації їх діяльності, а також регулюють суспільні відносини, учасниками яких вони є;

дістали подальшого розвитку:

– характеристика основних вимог, що висуваються до законодавства, норми якого регулюють механізм адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки: 1) системний (комплексний) характер; 2) врахування наявних та потенційних загроз

національній (інформаційній) безпеці та відповідність стану розвитку суспільних відносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки; 3) оптимальне поєднання вимог цілісності послідовності правового регулювання (особлива увага повинна приділятися узгодженню норм адміністративного та інформаційного законодавства); 4) врахування європейських стандартів реалізації державної інформаційної політики в цілому та забезпечення інформаційної безпеки зокрема, шляхом прийняття Закону України «Про інформацію» у новій редакції та Доктрини інформаційної безпеки України;

– класифікація форм адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності та інформації в мережі Інтернет, які за рівнями захисту інформації поділяються на: запобігання (надання дозволів на доступ до інформації та інформаційних технологій); виявлення (забезпечення раннього виявлення та реагування на правопорушення і зловживання в інформаційних мережах); обмеження (зменшення розміру витрат на відновлення втраченої або ушкодженої інформації у випадку, якщо відбулося несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем і комп'ютерних мереж); відновлення (забезпечення ефективного відновлення втраченої або ушкодженої інформації);

– узагальнення зарубіжного досвіду організації та діяльності у сфері забезпечення інформаційної безпеки (на прикладі країн: США, Великобританія, Німеччина, Іспанія, Нідерланди, Франція, Грузія та ін.), у результаті чого зроблено висновок, що в Україні на ефективність діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки як на державному, так і на регіональному рівні здійснює негативний вплив відсутність закріплення у чинному законодавстві понять «інформаційна атака», «інформаційна війна», «інформаційні ресурси», «інформаційна зброя», «інформаційні технології», які знайшли закріплення в законодавстві зарубіжних країн, а також наявність дублювання повноважень між окремими суб'єктами, у зв'язку з цим, окреслено напрями оптимізації вітчизняного адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки регіону;

– пропозиції щодо удосконалення адміністративного та інформаційного законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки на державному і регіональному рівнях, яке може бути здійснено у двох основних напрямах: 1) розроблення і прийняття окремого Закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України», нормами якого має бути визначено зміст інформаційної безпеки регіону, розмежовано дане поняття від інформаційної безпеки держави, закріплено систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки на загальнодержавному та

регіональному рівнях, розкрито особливості їх взаємодії тощо; 2) внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів; 3) систематизація чинного законодавства України, яке регулює відносини у інформаційній сфері, та прийняття єдиного кодифікованого акту – Інформаційного кодексу України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – як основа для подальшого дослідження адміністративно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність Кримінологічної асоціації України від 18.05.2016 р.*);

– правотворчості – в ході внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, а також розробки проектів нормативно-правових актів, які регулюють адміністративно-правовий аспект забезпечення інформаційної безпеки в Україні (*акт впровадження в діяльність Харківської обласної ради від 20.05.2016 р.*);

– правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення практичної діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в України та її регіонах (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність ГУНП України в Харківській області від 18.05.2016 р.);*

– освітньому процесі – під час проведення занять та підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Правозастосування», «Захист та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності», «Адміністративне право», «Основи управління в поліції», «Адміністративна діяльність поліції»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Харківському національному університеті внутрішніх справ. Їх враховано також у навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора *(акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 05.05.2016 р.).*

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах: «Регіональний розвиток – основа становлення української держави» (Донецьк, 2014); «Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності» (Харків,

2014), «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (Харків, 2014); «Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в 11 наукових публікаціях, з яких 7 наукових статей опубліковано у фахових виданнях України, у тому числі внесених до наукометричних баз Index Copernicus International, 1 стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави, а також 4 тезах наукових повідомлень на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки. Список використаних джерел включає 246 найменувань і займає 25 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; висвітлено зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами; визначено об'єкт, предмет і методи дослідження; сформульовано мету і задачі дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію результатів дисертації і наукові публікації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні аспекти забезпечення інформаційної безпеки регіону» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки України»* встановлено, що інформаційна безпека, зважаючи на специфічний характер її забезпечення, має знаходитись одночасно в рамках регулювання норм адміністративного та інформаційного права, що вимагає вироблення відповідного механізму правового регулювання. Акцентовано увагу на тому, що національна та інформаційна безпека – це взаємозалежні категорії, оскільки пов'язанні із захистом національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх (у тому числі і інформаційних) загроз. Внаслідок чого, запропоновано розглядати інформаційну безпеку як невід'ємну складову національної безпеки України, необхідний стан захищеності інформаційного середовища.

Основними цілями інформаційної безпеки визначено: а) охорону та захист прав і свобод громадян, забезпечення інтересів суспільства та держави в інформаційній сфері; б) виявлення випадків незаконного використання інформаційних технологій або поширення інформації, забороненої чи обмеженої для поширення законами України,

недопущення настання негативних наслідків оперування неповною або недостовірною інформацією з метою маніпулювання суспільною свідомістю; в) вироблення оптимальної моделі функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки; г) створення умов для функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування; д) захист інформаційного простору держави та регіону.

У *підрозділі 1.2 «Сутність та зміст інформаційної безпеки регіону»* обґрунтовано, що основними завданнями забезпечення інформаційної безпеки регіону є: виявлення, оцінка та прогнозування поведінки джерел загроз інформаційній безпеці, що здійснюється шляхом оперативного моніторингу інформаційного середовища регіону; реалізація державної політики у галузі інформаційної безпеки на регіональному рівні, зокрема у напрямку формування позитивного іміджу регіону; регулювання інформаційних відносин на регіональному рівні з метою забезпечення національних інтересів в інформаційній сфері, територіальної цілісності та публічного порядку; сприяння інтеграції держави у європейський інформаційний простір; протидія незаконним діям з інформаційними ресурсами та негативним наслідкам розвитку інформаційних технологій.

Вказано, що підтвердженням належного рівня інформаційної безпеки регіону є запобігання нанесенню шкоди через: неповноту, невчасність та недостовірність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив та інформаційні війни; негативні наслідки застосування інформаційно-комунікаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Узагальнення наукових поглядів та емпіричного матеріалу (зокрема звітів Національної поліції України) дозволило визначити слабкі сторони та систематизувати загрози, що виникають в інформаційному просторі Харківської області.

У *підрозділі 1.3 «Структура адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційної безпеки регіону»* розкрито сутність адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону, а також його механізму. З'ясовано особливості адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційної безпеки регіону та надано їх характеристику. Встановлено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки регіону необхідно розглядати як необхідну умову належного забезпечення інформаційної безпеки держави та складову національної безпеки, оскільки саме за умови його функціонування досягається узгодженість цілей, завдань та принципів державної інформаційної

політики, взаємодія та координація діяльності регіональних та державних органів влади в процесі її реалізації.

З'ясовано, що механізм адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону складається з таких елементів: 1) норми адміністративного та інформаційного права, які регламентують питання забезпечення інформаційної безпеки на загальнодержавному та регіональному рівні та містяться у відповідних нормативно-правових актах; 2) суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки (ті, що функціонують на рівні держави та рівні відповідного регіону); 3) адміністративні та інформаційні правовідносини, учасниками яких є відповідні суб'єкти; 4) форми і методи забезпечення інформаційної безпеки. Обґрунтовано, що передумовою ефективного функціонування зазначеного механізму є налагодження взаємодії усіх його елементів.

Розділ 2 «Характеристика окремих елементів механізму адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону» складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 2.1 «Нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки регіону»* запропоновано під нормативно-правовим регулюванням інформаційної безпеки на рівні регіону розуміти сукупність правових норм (юридичних актів нормативного та директивного характеру), за допомогою яких встановлюється коло суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки на рівні держави і регіону, здійснюється розмежування їх повноважень та визначається механізм їх реалізації, встановлюється порядок взаємодії та координації дій всіх суб'єктів на рівні держави і регіону.

Встановлено, що сучасний стан нормативно-правового регулювання діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення інформаційної безпеки регіону не повною мірою відповідає вимогам часу та міжнародним стандартам. Запропоновано внести зміни та доповнення до низки нормативно-правових актів, зокрема: а) Закону України «Про телекомунікації» з метою його приведення у відповідність до Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність; б) Закону України «Про основи національної безпеки України» з метою визначення кібернетичної безпеки самостійною сферою національної безпеки, що має розглядатися як на загальнодержавному, так і регіональному рівні; в) Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України в частині встановлення відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки.

У *підрозділі 2.2 «Система суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки регіону»* аргументовано, що систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в Україні становлять: 1) державні суб'єкти, які за

змістом повноважень поділяються на: а) загальні суб'єкти, тобто суб'єкти, які визначають державну інформаційну політику України (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство інформаційної політики України, Антимонопольний комітет України,); б) спеціальні суб'єкти або суб'єкти, наділені спеціальною компетенцією, тобто суб'єкти, для яких здійснення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки держави і регіону є складовою їх повноважень (Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство закордонних справ України, Національна поліція України, Державна служба інтелектуальної власності України, органи Державної фіскальної служби України, Міністерство фінансів України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, а також їх територіальні підрозділи і установи у регіонах, суди, місцеві державні адміністрації); 2) недержані суб'єкти (органи місцевого самоврядування, інституції громадянського суспільства та окремі громадяни).

Доведено, що провідне місце у забезпеченні інформаційної безпеки регіону відводиться місцевим органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, діяльність яких спрямована на реалізацію положень державної інформаційної політики в регіонах, захист інформаційного простору України, протидію загрозам і викликам національним та регіональним інтересам в інформаційній сфері.

Акцентовано увагу на вирішальній ролі підрозділів територіальних органів поліції щодо забезпечення інформаційної безпеки регіону. Визначено основні завдання та специфіку повноважень окремих міжрегіональних територіальних органів Національної поліції, які функціонують у складі кримінальної поліції (Департамент (підрозділи) із захисту економіки, Департамент (підрозділи) кіберполіції, Департамент (підрозділи) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми). Окреслено напрямки оптимізації їх діяльності.

У *підрозділі 2.3 «Форми адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності та інформації в мережі Інтернет»* запропоновано під формою адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності та інформації в мережі Інтернет розуміти визначені у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах України та міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України, сукупність дій уповноважених суб'єктів чи поведінку окремих осіб, а також процес прийняття відповідних правозастосовчих актів, які спрямовані на упорядкування правовідносин у сфері отримання, розповсюдження, зберігання та використання інформації в

мережі Інтернет, забезпечення захисту інтелектуальної власності. Обґрунтовано, що форми адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності та інформації в мережі Інтернет слід поділяти на правові і організаційні. Надано їх характеристику.

Наголошено на необхідності удосконалення правового механізму одержання, зберігання й використання інформації, що розповсюджується в Інтернет-мережі, захисту інтелектуальної власності на інформацію. Обґрунтовано необхідність закріплення в законодавстві України правового статусу Інтернет-видання.

Розділ 3 «Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону» містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Досвід забезпечення інформаційної безпеки регіону в окремих країнах та можливості його використання в Україні» показано, що у переважній більшості країн система забезпечення інформаційної безпеки регіону поділяється на дві основні підсистеми: 1) інформаційно-технічну; 2) інформаційно-психологічну.

Внаслідок аналізу зарубіжного законодавства та провідного досвіду інших країн запропоновано органи державної влади в Україні, які спеціально уповноважені здійснювати заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки в Україні та її регіонах, умовно розподілити на три групи: 1) органи управління системою забезпечення інформаційної безпеки (зокрема, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство інформаційної політики України); 2) органи виявлення, моніторингу та нейтралізації інформаційних загроз і викликів національним інтересам (Служба безпеки України, Національна поліція України, Міністерство оборони України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України); 3) органи протидії інформаційним війнам (Державний комітет з питань телебачення і радіомовлення України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України).

Аргументовано необхідність створення в структурі місцевих державних адміністрацій Департаменту з інформатизації та забезпечення інформаційної безпеки регіону, надавши йому відповідні повноваження щодо координації роботи щодо інформатизації регіону та забезпечення захисту національних інтересів в інформаційній сфері.

У підрозділі 3.2 «Розвиток нормативно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки регіону в умовах зростання викликів та загроз в інформаційній сфері» обґрунтовано, що з метою упорядкування суспільних відносин у сфері забезпечення інформаційної безпеки в Україні та її регіонах у загальноєвропейському розумінні існує потреба у прийнятті Закону України «Про інформаційний суверенітет та

інформаційну безпеку України», який має закріпити ключові засади забезпечення інформаційної безпеки України, визначити систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки на державному і регіональному рівні, встановити методи і засоби захисту національного і регіонального інформаційного простору; визначити процедуру контролю та нагляду за дотриманням законодавства України про інформаційну безпеку. Обґрунтовано висновок щодо доцільності систематизації законодавства України та прийняття єдиного кодифікованого акту – Інформаційного кодексу України.

Виявлено низку недоліків нормативно-правового регулювання діяльності щодо інформатизації суспільства в Україні, забезпечення інформаційної безпеки регіону. У зв'язку з цим, обґрунтовано необхідність розробки й прийняття в новій редакції Доктрини інформаційної безпеки України, запропоновано внести зміни та доповнення до чинних нормативно-правових актів України, а саме: законів України «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про основи національної безпеки України», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Національну поліцію», «Про засади державної регіональної політики», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону та шляхів його удосконалення. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Визначено, що забезпечення національної безпеки є важливим напрямком державної діяльності, що актуалізується в залежності від наявності та ступеня зовнішніх та внутрішніх загроз національним інтересам. Відповідно, належне функціонування інформаційної сфери зумовлює захищеність національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. У свою чергу, налагоджена система забезпечення національної безпеки є необхідною умовою існування стабільної та ефективної інформаційної сфери. Вказано, що інформаційна безпека є складовою частиною системи національної безпеки України. Окреслено основні загрози належному забезпеченню інформаційної безпеки як складової національної безпеки.

Під інформаційною безпекою розуміється невід'ємна складова національної безпеки, стан захищеності інформаційного середовища, за умови якого своєчасно враховуються як ймовірні, так і реальні внутрішні і зовнішні загрози правам та свободам громадян, інтересам суспільства та держави в інформаційній сфері, вживаються уповноваженими на те суб'єктами заходи щодо використання та захисту інформаційних ресурсів, вироблення оптимальної моделі функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки, що у результаті має призвести до захисту національних інтересів в інформаційній сфері, створення необхідних умов для функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування.

2. З'ясовано, що інформаційна безпека регіону є видовим проявом інформаційної безпеки держави, внаслідок чого пропонується розглядати інформаційну безпеку регіону як стан інформаційного середовища адміністративно-територіального утворення певного рівня, при якому забезпечується захищеність життєво важливих інтересів та інформаційних потреб державних та регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, інституцій громадянського суспільства та окремих громадян, враховуються внутрішні і зовнішні інформаційні загрози ефективному функціонуванню регіону як територіальної частини держави, вживаються заходи щодо їх недопущення або мінімізації їх негативних наслідків, зокрема щодо забезпечення належного функціонування інформаційного простору регіону, захисту населення регіону від негативного інформаційного впливу. Акцентовано увагу, що належний рівень інформаційної безпеки регіону досягається шляхом застосування спектру політичних, правових, організаційних, інформаційно-аналітичних заходів, які спрямовані на запобігання обставин, які можуть створити перешкоди реалізації прав та свобод громадян, інтересів суспільства, держави та її регіонів, зокрема в інформаційній сфері.

3. Встановлено, що адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки регіону необхідно розглядати як необхідну умову належного забезпечення інформаційної безпеки держави та складову національної безпеки, оскільки саме за умови його функціонування досягається узгодженість цілей, завдань та принципів державної інформаційної політики, взаємодія та координація діяльності регіональних та державних органів влади в процесі її реалізації. Запропоновано як основні елементи механізму адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону розглядати такі: норми адміністративного та інформаційного права; суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки; адміністративні та інформаційні правовідносини, учасниками яких є відповідні суб'єкти; форми і методи забезпечення інформаційної безпеки.

4. Зроблено висновок, що у сучасному адміністративному та інформаційному законодавстві України існує низка недоліків, що здійснюють негативний вплив на стан забезпечення інформаційної безпеки регіону, а саме: відсутність чіткої ієрархічної єдності законів та підзаконних нормативно-правових актів, що зумовлено, зокрема, їх значною кількістю; відсутність єдиного підходу до понятійного апарату та низка термінологічних неузгодженостей; ухвалення законодавчих актів з метою вирішення глобальних стратегічних завдань загальнодержавного характеру без врахування реальних регіональних умов; недостатньо вичерпне врахування всіх елементів системи забезпечення інформаційної безпеці, за допомогою яких досягається ефективність протидії інформаційним загрозам в інформаційному просторі держави та регіонів. Наголошено на значущості більш детального закріплення у законодавстві прозорості й неупередженості діяльності державних та регіональних засобів масової інформації, налагодження електронної взаємодії між органами виконавчої влади на центральному та регіональному рівнях. Аргументовано доцільність удосконалення окремих положень нормативно-правових актів України, їх гармонізації з міжнародним законодавством з метою оптимізації діяльності регіональних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері забезпечення інформаційної безпеки України та її регіонів.

5. Запропоновано поділ суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в Україні залежно від специфіки їх правового статусу та напрямку діяльності в інформаційній сфері на дві загальні групи: 1) державні суб'єкти, які за змістом повноважень поділяються на загальних та спеціальних суб'єктів; 2) недержані суб'єкти. Розкрито особливості діяльності виокремлених суб'єктів у сфері забезпечення інформаційної безпеки на регіональному рівні. Вказано на необхідність координації дій між спеціальними суб'єктами, а також налагодження їх взаємодії з такими недержавними суб'єктами як інформаційні агентства та регіональні засоби масової інформації. Запропоновано форми такої взаємодії.

6. Форми забезпечення інформаційної безпеки визначено як зовнішній прояв сукупності однорідних дій управлінського характеру, за допомогою яких уповноважені суб'єкти, що наділені владними повноваженнями, реалізовують у межах норм адміністративного та інформаційного права функції щодо забезпечення інформаційної безпеки особистості, суспільства, держави і її регіонів, захисту національних інтересів від наслідків зовнішніх чи внутрішніх інформаційних загроз, протидії кіберзлочинності. Розкрито зміст форми адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності

та інформації в мережі Інтернет. Обґрунтовано, що форми адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності та інформації в мережі Інтернет слід поділяти на правові та організаційні. У процесі обрання конкретної форми слід враховувати характер інформаційних загроз, наслідки дій суб'єктів інформаційної діяльності.

Наголошено, що з метою підвищення рівня безпеки отримання, розповсюдження та використання інформації в Інтернет-мережах регіонів слід використовувати існуючі і добре відомі технології та заходи захисту усіх інформаційних ресурсів на рівні хостів; брандмауери; антивірусні засоби; знаряддя, які відслідковують стан Інтернет-мережі та мають важливе значення під час визначення мережних погроз; захищений віддалений доступ і обмін даними.

7. Проведено аналіз зарубіжного законодавства та узагальнено міжнародний досвід забезпечення інформаційної безпеки, що дозволило запропонувати перспективну модель побудови системи суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в Україні та виділити основні напрямки їх діяльності у сфері забезпечення інформаційної безпеки в Україні та її регіонах. Запропоновано органи державної влади, які спеціально уповноважені здійснювати заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки на державному та регіональному рівнях, поділити на три групи. Обґрунтовано, що зважаючи на обраний Україною євроінтеграційний курс розвитку, поглиблення реформи децентралізації влади, доцільно у кожному регіоні в структурі місцевих державних адміністрацій передбачити створення Департаменту з інформатизації та забезпечення інформаційної безпеки регіону.

8. Наголошено, що удосконалення адміністративного та інформаційного законодавства України у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави та регіону може бути здійснено у трьох основних напрямах: 1) розроблення та прийняття нових законів, які б відповідали вимогам сучасності та міжнародним стандартам, зокрема: а) Закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України», в якому має бути визначено зміст інформаційної безпеки регіону, розмежовано дане поняття від інформаційної безпеки держави, визначено систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки на державному і регіональному рівні, встановлено методи і засоби захисту національного і регіонального інформаційного простору тощо; б) Закону України «Про інформацію, інформатизацію й захист інформації», положеннями якого мають бути врегульовані проблемні питання використання Інтернет-мереж та реалізації заходів щодо забезпечення захисту державних і регіональних інформаційних ресурсів); 2) внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів України (законів України «Про інформацію», «Про

телекомунікації», «Про основи національної безпеки України», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Національну поліцію», «Про засади державної регіональної політики», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України); 3) систематизація чинного законодавства України, яке регулює відносини у інформаційній сфері, шляхом прийняття єдиного кодифіковано акту – Інформаційного кодексу України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Долженко К. І. Інформаційна безпека регіону: сутність та зміст поняття / К. І. Долженко // Наше право. – 2014. – № 2. – С. 47–54.

2. Долженко К. І. Нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки регіону / К. І. Долженко // Право і Безпека. – 2014. – № 3. – С. 43–48.

3. Долженко К. И. Правовые аспекты защиты информации в сети интернет / К. И. Долженко // Закон и жизнь: международный научно-практический правовой журнал. – 2014. – № 10/2 (274). – С. 52–55.

4.Долженко К. І. Сутність та зміст інформації як основи розвитку інформаційного суспільства / К. І. Долженко // Європейські перспективи : наук.-практ. журнал / гол. ред. Є. В. Кузнєцов. – 2015. – № 3. – С. 36–43.

5. Долженко К. І. Напрямки удосконалення нормативно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки регіону в інтеграційних умовах / К. І. Долженко // Наше право. – 2016. – № 3. – С. 50–57.

6. Долженко К. І. Щодо визначення шляхів протидії викликам та загрозам в сфері забезпечення інформаційної безпеки регіону: теоретико-правові аспекти / К. І. Долженко // Європейські перспективи : наук.-практ. журнал / гол. ред. Є. В. Кузнєцов. – 2016. – № 3. – С. 95–101.

7. Долженко К. І. Міжнародний досвід забезпечення інформаційної безпеки держави / К. І. Долженко // Право.ua. – 2016. – № 1. – С. 68–74.

8.Долженко К. І. Правові аспекти захисту державної інформації у фінансовій сфері / К. І. Долженко // Зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Актуальні питання безпеки фінансової системи держави»] (Харків, 21 лют. 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : НікаНова, 2014. – С. 115–118.

9. Долженко К. І. До питання державного регулювання у сфері захисту інформації / К. І. Долженко // Регіональний розвиток – основа становлення української держави : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (Секція 4 «Управління розвитком фінансово-економічної системи регіону в умовах світових інтеграційних процесів»), м. Донецьк, 3–4 квіт. 2014 р. / Донецький державний університет управління. – Донецьк: ДонДУУ, 2014. – С. 36–38.

10. Долженко К. И. Особенности обеспечения правовой защиты имущественных прав автора информации, распространяемой в сети Интернет / К. И. Долженко // Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12 листоп. 2014 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Права людини, 2014. – С. 159–162.

11. Долженко К. І. Теоретико-правові аспекти забезпечення інформаційної безпеки органами Національної поліції України / К. І. Долженко // Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. матеріалів І міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 трав. 2016 р. / МВС України, Департамент патрул. поліції України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец.фіз. підготовки. – Харків : ХНУВС, 2016. – С. 20–23.

АНОТАЦІЯ

Долженко К. І. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки регіону. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

Дисертацію присвячено аналізу адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки регіону як важливої складової національної безпеки держави. Уточнено місце та значення інформаційної безпеки в системі національної безпеки України. Охарактеризовано поняття та зміст інформаційної безпеки регіону, виділені її характерні риси і основні завдання. Опрацьовано поняття та структуру адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційної безпеки регіону. Окрему увагу приділено специфіці повноважень і діяльності територіальних органів поліції України у сфері забезпечення інформаційної безпеки регіону. Узагальнено провідний міжнародний досвід забезпечення інформаційної безпеки та виділені можливості його використання в Україні. Сформульовано конкретні пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у регіонах України.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, інформаційна безпека, інформація, регіон, правовий статус, система суб'єктів, механізм, правове регулювання, форми, удосконалення.

АННОТАЦИЯ

Долженко К. И. Административно-правовое обеспечение информационной безопасности региона. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

Диссертация посвящена анализу административно-правового обеспечения информационной безопасности региона. Уточнено место и значение информационной безопасности в системе национальной безопасности Украины. Раскрыто сущность понятия информационной безопасности региона, определены её характерные черты и основные задачи. Усовершенствованы определения ряда понятий, которые позволяют составить комплексную характеристику административного обеспечения информационной безопасности, в частности, «информационная безопасность», «информационная война», «административно-правовое обеспечение», «административно-правовой механизм обеспечения информационной безопасности», «информационная система», «формы административно-правового обеспечения информационной безопасности региона».

Рассмотрена структура административно-правового механизма обеспечения информационной безопасности на государственном и региональном уровнях. Проанализировано современное состояние административного и информационного законодательства Украины, нормы которого регулируют отношения в сфере обеспечения информационной безопасности; рассмотрена специфика нормативно-правового регулирования информационной безопасности на региональном уровне.

Сформулировано понятие системы субъектов обеспечения информационной безопасности на Украине; предложено перспективы оптимизации системы субъектов на региональном уровне, а также пути повышения эффективности их деятельности в данной сфере. Проанализировано особенности правового статуса органов государственной власти, которые входят в число субъектов обеспечения информационной безопасности региона. Отдельное внимание уделено рассмотрению специфики полномочий территориальных органов полиции Украины в сфере обеспечения информационной безопасности региона.

Охарактеризованы формы административно-правовой защиты интеллектуальной собственности и информации в сети Интернет в условиях роста вызовов и угроз в информационной сфере.

Проанализирован ведущий международный опыт обеспечения информационной безопасности, выделены возможности его

использования в Украине. Сформулированы конкретные предложения и рекомендации, направленные на совершенствование административно-правового обеспечения информационной безопасности на региональном уровне.

Ключевые слова: административно-правовое обеспечение, информационная безопасность, информация, регион, правовой статус, система субъектов, механизм, правовое регулирование, формы, усовершенствование.

SUMMARY

Dolzhenko K. I. Administrative and legal support of information security in the region. – *Manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law; informational law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

The thesis is devoted to analysis of administrative and legal support of information security in the region. Specified the place and importance of information security in system of national security of Ukraine. It specifies the essence of the concept of information security of the region, defined its characteristic features and main objectives. Formulated the concept of the system of subjects of information security at national and regional level; the prospects of optimization of the system of actors and the directions of increase of efficiency of their activities in this field. A refined range of public authorities, which are among the subjects of information security in the region, analyzes the features of their administrative legal status. Special attention is paid to consideration of the specifics of the mandate and activities of the territorial bodies of the police of Ukraine in the sphere of ensuring information security of the region. Analyzed best international experience of information security and the possibilities of its use in Ukraine. Specific proposals and recommendations aimed at improvement of administrative and legal ensuring information security at the state and regional levels.

Key words: administrative and legal support, region, information security, administrative and legal status, information, system subjects, mechanism, information warfare improvements.